

Α. Δ. ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

**Ο ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΛΑΝΩΝ ΚΑΙ Η
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΤΩΝ
ΧΩΡΩΝ-ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ**

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

**Ο ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΛΑΝΩΝ ΚΑΙ Η
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ-
ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ**

I. ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ

1. Ίδρυση, Σκοπός, Μέλη

Οι οικονομικές σχέσεις των Ευρωπαϊκών Σοσιαλιστικών Χωρών αναπτύσσονται στα πλαίσια ενός διεθνούς οργανισμού, του Συμβουλίου Οικονομικής Αλληλοβοήθειας (Σ.Ο.Α.) γνωστού σαν Comecon.

Το Σ.Ο.Α. ιδρύθηκε το 1949 για να αποτελέσει αρχικά ένα θεσμικό πλαίσιο για τις συναλλαγές μεταξύ των Σοσιαλιστικών Χωρών της Ευρώπης και να συντονίσει σε μεταγενέστερο στάδιο τα πλάνα των χωρών αυτών, κάνοντας έτσι το πρώτο βήμα για την ολοκλήρωση των οικονομιών τους. Σύμφωνα με τον Γραμματέα του Σ.Ο.Α. Νικολάϊ Φαντέγιεφ «ό κύριος σκοπός του Σ.Ο.Α., που καθορίζεται από το καταστατικό, συνίσταται στο να συντελέσει, με τη συνένωση και τον συντονισμό των προσπαθειών των χωρών-μελών, στην ανάπτυξη της λαϊκής οικονομίας τους, με βάση τον σχεδιαστικό προγραμματισμό, στην επιτάχυνση της οικονομικής και τεχνικής τους προόδου, στην άνοδο του επιπέδου εκβιομηχάνησης των χωρών που διαθέτουν λιγότερο αναπτυγμένη βιομηχανία, στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και στην ανύψωση της ευημερίας των λαών των χωρών μελών του Συμβουλίου»¹.

Χώρες-μέλη του Σ.Ο.Α. είναι σήμερα οι παρακάτω:

1. Ν. Φαντέγιεφ: «Σ.Ο.Α.: ένα σίγουρο βήμα», άρθρο στην έκδοση «Στο δρόμο της σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης», p. 9.

1. Ε.Σ.Σ.Δ.	6. Σ.Δ. Ρουμανίας
2. Λ.Δ. Βουλγαρίας	7. Λ.Δ. Γερμανίας
3. Λ.Δ. Ουγγαρίας	8. Λ.Δ. Μογγολίας
4. Λ.Δ. Πολωνίας	9. Δ. Κούβας
5. Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας	10. Σ.Δ. Βιετνάμ

Η Λ.Δ. Αλβανίας ήταν μέλος και απεχώρησε de facto το 1961.

Η Σ.Ο.Δ. Γιουγκοσλαβίας είναι προσδεμένη με ειδική σχέση και συμμετέχει στις εργασίες 21 κλαδικών οργάνων του Σ.Ο.Α. Έχει υπογράψει πάνω από 50 συμβάσεις και συμφωνίες για συνεργασία στην παραγωγή, στον επιστημονικό και τεχνικό τομέα, για πολυμερή εξειδίκευση και για τις άλλες δραστηριότητες του Συμβουλίου.

Σαν παρατηρητές στις εργασίες των οργάνων του Σ.Ο.Α. συμμετέχουν με εκπροσώπους τους η Λ.Δ. Κορέας, η Λ.Δ. Αγγόλας, η Λ.Δ. Λάος και η Σ.Δ. Αιθιοπίας.

Συμφωνίες συνεργασίας έχει συνάψει το Σ.Ο.Α. με τρίτες χώρες, όπως με την Φινλανδική Δημοκρατία, το Ιράκ και το Μεξικό. Έντονη επίσης δραστηριότητα, όσον αφορά την σύναψη σχέσεων, έχει αναπτύξει με διεθνείς οργανισμούς, κυρίως στα πλαίσια του Ο.Η.Ε.

2. Η Λειτουργία και τα Όργανα του Σ.Ο.Α.

Μέχρι το 1959, η λειτουργία του Σ.Ο.Α. στηριζόταν στο σύνολο των συμφωνιών, που είχαν συναφθεί μεταξύ των κρατών μελών. Η επεξεργασία του καταστατικού διάρκεσε πολλά χρόνια και το τελικό κείμενο υπογράφηκε την 14-12-59 και τέθηκε σε ισχύ την 13-4-60.

Σύμφωνα με το καταστατικό οι δραστηριότητες του Συμβουλίου οφείλουν να σέβονται ρητά τις αρχές της απόλυτης ισότητας δικαιωμάτων, της κυριαρχίας και του σεβασμού των εθνικών συμφερόντων, της αμοιβαίας ωφέλειας και της συντροφικής αλληλοβοήθειας. Οι πράξεις του Συμβουλίου, Συστάσεις και Αποφάσεις, δεν είναι υποχρεωτικές για τα κράτη-μέλη, εκτός εάν οι ενδιαφερόμενες χώρες δώσουν την συγκατάθεσή τους και δεσμευθούν. Η αρχή της εθνικής κυριαρχίας, που θεωρήθηκε μερικές φορές σαν εμπόδιο στην ανάπτυξη του συντονισμού των πλάνων και της συνεργασίας των κρατών-μελών, προτάθηκε από την Ρουμανία, η οποία δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία στον τομέα αυτό.

Τα όργανα του Σ.Ο.Α. είναι τα ακόλουθα:

1. Η Σύνοδος του Συμβουλίου

Είναι το ανώτατο όργανο του Σ.Ο.Α. Ασχολείται με όλα τα θέματα και υιοθετεί Συστάσεις και Αποφάσεις. Αποτελείται από αντιπροσωπείες όλων των χωρών-μελών. Κάθε αντιπροσωπεία διαθέτει μία ψήφο και η σύνθεσή της κα-

θορίζεται από την κυβέρνησή της. Συνέρχεται μια φορά το χρόνο, στις πρωτεύουσες των χωρών-μελών υπό την προεδρία του αρχηγού της αντιπροσωπείας της διοργανώτριας χώρας.

2. Η Εκτελεστική Επιτροπή του Συμβουλίου

Είναι το δεύτερο όργανο από άποψη σπουδαιότητας. Σ' αυτό συμμετέχουν αντιπρόσωποι από κάθε χώρα. Ένας αντιπρόσωπος κατά χώρα είναι της στάθμης του αντιπροέδρου του υπουργικού συμβουλίου της. Συνέρχεται μια φορά το δίμηνο, γεγονός που της δίνει το δικαίωμα να παίζει τον ρόλο του διευθύνοντος οργάνου. Συντονίζει την δραστηριότητα του Σ.Ο.Α., δημιουργεί τα απαραίτητα όργανα και εκτελεί τις αποφάσεις της Συνόδου.

3. Οι Μόνιμες Επιτροπές

Είναι τα όργανα που δημιουργήθηκαν για να μελετούν τα ειδικά προβλήματα και να επεξεργάζονται μέσα στους διάφορους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας τις Αποφάσεις και τις Συστάσεις που παίρνουν τα ανώτατα όργανα. Οι επιτροπές αυτές μπορούν να χωρισθούν σε γενικές και κλαδικές. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν μεταξύ άλλων οι επιτροπές: Οικονομικών υποθέσεων (έδρα Μόσχα), Τυποποίησης (Βερολίνο), Στατιστικής (Μόσχα), Οικονομικών και νομισματικών προβλημάτων (Μόσχα), Συντονισμού της Επιστημονικής Έρευνας (Μόσχα). Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι Επιτροπές: Ηλεκτρικής ενέργειας (Μόσχα), Βιομηχανίας άνθρακα (Βαρσοβία), Μηχανικών κατασκευών (Πράγα), Βιομηχανίας τροφίμων (Σόφια), Οικοδομών (Βερολίνο), Γεωλογίας (Ουλάν-Μπατόρ), Ηλεκτρονικής (Βουδαπέστη) κ.λ.

4. Η Γραμματεία του Συμβουλίου

Περιλαμβάνει τον Γραμματέα, τους βοηθούς συνεργάτες του και το προσωπικό που προέρχεται απ' όλα τα κράτη-μέλη. Έδρα της Γραμματείας είναι η Μόσχα και γλώσσα εργασίας η Ρωσική. Ο Γραμματέας είναι ο ανώτερος υπάλληλος του Σ.Ο.Α. και εκπροσωπεί το Συμβούλιο ενώπιον των διαφόρων οργανώσεων των κρατών-μελών και των διεθνών οργανισμών.

Η Γραμματεία του Συμβουλίου εξασφαλίζει την εκτέλεση των αποφάσεων, προετοιμάζει τις συνόδους των διαφόρων οργάνων και παρουσιάζει στη Σύνοδο αναφορά επί της δραστηριότητας του Σ.Ο.Α.

Εκτός από τα παραπάνω όργανα υπάρχουν και άλλα που δεν εξαρτώνται διοικητικά από το Σ.Ο.Α., αλλά η δραστηριότητά τους είναι συναφής και η λειτουργία τους παίζει σημαντικό ρόλο στις οικονομικές σχέσεις των Σοσιαλιστικών Χωρών. Τα όργανα αυτά είναι:

α. Η Διεθνής Τράπεζα Οικονομικής Συνεργασίας, Δ.Τ.Ο.Σ.

β. Η Διεθνής Τράπεζα Επενδύσεων, Δ.Τ.Ε.

- γ. Διάφορα όργανα στον τομέα της παραγωγής όπως π.χ. η Interchim, η Intermetal κ.ά.
- δ. Όργανα στον τομέα των μεταφορών όπως π.χ. η Διεθνής Οργάνωση Σιδηροδρομικής Συνεργασίας, η Επιτροπή του Δούναβη κ.ά.

II. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ Σ.Ο.Α.

1. Η θέση της Κοινότητας στην Παγκόσμια Οικονομία

α. Πόροι και Παραγωγή²

Οι δέκα χώρες του Σ.Ο.Α. καλύπτουν 30 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα, δηλαδή πάνω από το ένα πέμπτο της επιφάνειας της γής, και έχουν πληθυσμό 435 εκατομμύρια κατοίκους, δηλαδή το ένα δέκατο του παγκόσμιου πληθυσμού (Στοιχεία 1979). Η έκταση και ο πληθυσμός της υπερέρχουν σημαντικά από τα αντίστοιχα μεγέθη της Ε.Ο.Κ., που είναι 1,5 εκ. τ.χ. και 260 εκ. κάτοικοι. Στο ευρωπαϊκό τμήμα του Σ.Ο.Α. κατοικούν 373 εκ. κάτοικοι και ο ενεργός πληθυσμός, που είναι 185 εκ., ανέρχεται στο 50% του συνολικού πληθυσμού, ενώ ο ενεργός πληθυσμός της Ε.Ο.Κ. είναι 103 εκ. και ανέρχεται στο 40% του συνολικού πληθυσμού της.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, το συνολικό προϊόν των χωρών του Σ.Ο.Α. αντιπροσωπεύει το 18% του Παγκόσμιου Προϊόντος (το αντίστοιχο μέγεθος για την Ε.Ο.Κ. είναι 25%). Η συμμετοχή του Σ.Ο.Α. στην παγκόσμια βιομηχανική παραγωγή είναι της τάξης του 30%. Οι χώρες-μέλη παράγουν το 1/5 της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται σε παγκόσμια κλίμακα, το 1/4 του τσιμέντου, το 1/3 του χάλυβα, το 1/3 των αζωτούχων λιπασμάτων· παράγουν όμως λιγότερο από το 1/10 των αυτοκινήτων.

Παρά τις ενδημικές δυσκολίες των αγροτικών τους τομέων, οι χώρες του Σ.Ο.Α. παράγουν το 1/3 της παγκόσμιας παραγωγής σίτου, το 1/5 της παραγωγής κρέατος και το 1/5 της παραγωγής της ζάχαρης.

Σε αντίθεση με την Ε.Ο.Κ., οι χώρες του Σ.Ο.Α. έχουν αυτονομία στο χώρο της ενέργειας: έχουν το 30% της παγκόσμιας παραγωγής κάρβουνου και το 19% της παραγωγής πετρελαίου. Οι εξαγωγές πετρελαίου έφθασαν τα 70 εκ. τόννους το 1979.

β. Επίπεδα ανάπτυξης

Παρά την υπεροχή του Σ.Ο.Α. επί της Ε.Ο.Κ. όσον αφορά τους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους, το μέσο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της

2. Τα παρουσιαζόμενα στατιστικά δεδομένα αντλήθηκαν από τα έργα:

F. Lemoine: «Le Comecon», Eurostat: «Βασικές στατιστικές της κοινότητας».

Ε.Ο.Κ. είναι ανώτερο από εκείνο του Σ.Ο.Α. Το μέσο κατά κεφαλή Α.Ε.Π. στην Ε.Ο.Κ. ήταν, το 1979, 8.600 δολάρια ενώ του Σ.Ο.Α. 4.100 δολάρια. Στις χώρες-μέλη του Σ.Ο.Α. το 20% του πληθυσμού απασχολείται στην γεωργία ενώ το αντίστοιχο ποσοστό της Ε.Ο.Κ. είναι 7%. Η εξέταση και άλλων δεδομένων σχετικών με το επίπεδο ζωής μας οδηγεί στο ίδιο συμπέρασμα: η κατανάλωση κρέατος στις χώρες του Σ.Ο.Α. ποικίλλει από 57 ως 86 kg ετησίως κατ' άτομο, ενώ στην Ε.Ο.Κ. ποικίλλει από 72 έως 108 Kgr· στην Λ.Δ. Γερμανίας αντιστοιχούν 130 I.X. σε 1.000 κατοίκους (υψηλότερο ποσοστό του Σ.Ο.Α.) ενώ στην Ιταλία 291 I.X. σε 1.000 κατοίκους (χαμηλότερο μετά την Ιρλανδία και Ελλάδα ποσοστό της Ε.Ο.Κ.).

γ. Συμμετοχή στο Παγκόσμιο Εμπόριο

Οι χώρες-μέλη του Σ.Ο.Α. συμμετέχουν κατά 10% στο παγκόσμιο εμπόριο, ενώ αυτές της Ε.Ο.Κ. κατά 35%. Το σύνολο του εξωτερικού εμπορίου, εξαγωγές συν εισαγωγές, κατά κάτοικο, ήταν το 1979, για το Σ.Ο.Α. 1.300 δολάρια και για την Ε.Ο.Κ. 4.500 δολάρια.

Η υστέρηση που παρουσιάζει το Σ.Ο.Α. έναντι της Ε.Ο.Κ. στο εξωτερικό εμπόριο, (βλ. πίνακα 2), εξηγείται από τους παρακάτω λόγους:

- Οι τιμές στο εμπόριο μεταξύ των χωρών-μελών του Σ.Ο.Α. είναι χαμηλότερες και έτσι οι εξωτερικές συναλλαγές τους υπεκτιμούνται³.
- Το επίπεδο ανάπτυξής τους είναι χαμηλότερο απ' αυτό των χωρών της Ε.Ο.Κ. και οι εξωτερικές συναλλαγές τους είναι μικρότερες.
- Η οργάνωση των οικονομιών τους για λόγους προστασίας από τον εξωτερικό ανταγωνισμό φρενάρησε την ταχύτερη ενσωμάτωσή τους στην παγκόσμια οικονομία.

2. Οι Ανισότητες στο Εσωτερικό της Περιοχής

α. Το βάρος της Οικονομίας της Ε.Σ.Σ.Δ.

Η Ε.Σ.Σ.Δ. συγκεντρώνει το 60% του συνολικού πληθυσμού των χωρών του Σ.Ο.Α. και τα 2/3 της οικονομικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με υπολογισμούς της Παγκόσμιας Τράπεζας είχε Α.Ε.Π. 1082 δισεκατομμύρια δολάρια, έναντι 439 δισεκατομμυρίων δολλαρίων των εξ Ευρωπαϊών εταίρων της. Αυτές οι αναλογίες υπάρχουν και στους κυριώτερους τομείς της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής (βλ. Πίνακα 1). Η θέση της Ε.Σ.Σ.Δ. ως προς τα αποθέματα και την παραγωγή πρώτων υλών είναι ακόμη πιο σημαντική.

3. Z. Kamecki: «Economic cooperation between the members of C.M.E.A.» in «Economic Policies Compared» Volume 2, pp. 372-374.

Z. Frank Ossipoff: «Comments on Z Kamecki» in «Economic Policies Compared», Volume 2, pp. 434-435.

Το έδαφος της (έχει την μεγαλύτερη έκταση στον κόσμο) περιέχει σημαντικά αποθέματα που την καθιστούν μια από τις πρώτες χώρες στον κόσμο στην παραγωγή πολλών ορυκτών.

Στην παραγωγή ενέργειας η θέση της μέσα στην κοινότητα είναι κυρίαρχη: παράγει τα 2/5 του κάρβουνου, το 97% του πετρελαίου, το 87% του φυσικού αερίου. Μόνο αυτή αρκεί να εξασφαλίσει ενεργειακή αυτονομία για το σύνολο των χωρών του Σ.Ο.Α.

β. Οι ανισότητες στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών μελών.

Στην Ανατολική Ευρώπη η ιδιαίτερα γρήγορη ανάπτυξη των ασθενεστερών αρχικά οικονομιών εμείωσε σημαντικά τις διαφορές στα επίπεδα ανάπτυξης των χωρών-μελών. Το 1950 το κατά κεφαλή εθνικό εισόδημα των πτωχότερων χωρών (Σ.Δ. Ρουμανίας και Λ.Δ. Βουλγαρίας) ήταν το 1/3 του εισοδήματος της πλουσιότερης χώρας (Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας). Το 1970 η σχέση αυτή (τόρα μεταξύ Σ.Δ. Ρουμανίας και Λ.Δ. Γερμανίας) ήταν 1/2 ενώ το τέλος της δεκαετίας του 70 έγινε 1/1,6.

Οι διαφορές αυτές οφείλονται στη δομή των οικονομιών και παραμένουν σημαντικές παρά την προσπάθεια εκβιομηχάνησης που αναλήφθηκε. Ο ρόλος της γεωργίας ποικίλλει από χώρα σε χώρα: η απασχόληση στη γεωργία, σαν ποσοστό επί της συνολικής απασχόλησης, είναι 33% στη Σ.Δ. Ρουμανίας έναντι 10% στη Λ.Δ. Γερμανίας. Η συμμετοχή της γεωργίας στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών των παραγωγικών τομέων της οικονομίας, κυμαίνεται από 8% στη Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας έως 18% στη Λ.Δ. Βουλγαρίας.

Η πλειοψηφία των οικονομικών δεικτών επιβεβαιώνει πάντως την σχετική υπεροχή των οικονομιών της Λ.Δ. Γερμανίας και της Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας. Ο υψηλός βαθμός εκβιομηχάνησής τους φαίνεται άλλωστε και από τους παρακάτω δείκτες: η κατά κεφαλή παραγωγή χάλυβα ήταν, το 1979, 970kgg στην Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας έναντι 500kgg την Ε.Ο.Κ., ενώ η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κατά κάτοικο ήταν 5.800 KWH στη Λ.Δ. Γερμανίας, 4.500 KWH στη Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας και 4.800 KWH στην Ε.Ο.Κ. Από παρόμοιους δείκτες όπως το κατά κεφαλή Α.Ε.Π., η δομή της απασχόλησης κ.λ. η Ε.Σ.Σ.Δ. κατατάσσεται στο μέσο του πίνακα των χωρών του Σ.Ο.Α.

γ. Οι μη Ευρωπαϊκές χώρες

Στην Λ.Δ. Μογγολίας, στην Δ. Κούβας και την Σ.Δ. Βιετνάμ κατοικούν 64 εκ. κάτοικοι. Το επίπεδο ανάπτυξής τους είναι παρόμοιο μ' αυτό του Τρίτου Κόσμου. Το κατά κεφαλή προϊόν είναι για την Λ.Δ. Μογγολίας 1300 δολάρια, για την Δ. Κούβας 1400 δολάρια ενώ για την Σ.Δ. Βιετνάμ 200 δολάρια.

Οι οικονομίες των χωρών αυτών είναι προσανατολισμένες στον αγροτικό τομέα. Στην Λ.Δ. Μογγολίας, που έχει πληθυσμό 1,6 εκ. κατοίκους, το 55%

του ενεργού πληθυσμού απασχολείται στην γεωργία και μόνο το 20% στη βιομηχανία, που είναι συγκεντρωμένη σε ελάχιστα κέντρα. Η Δ. Κούβας, με πληθυσμό 9,8 εκ. κατοίκους, εξαρτάται κατά 95% από την εξαγωγή ζάχαρης. Η βιομηχανία ειδών διατροφής παράγει το 43% της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής. Η Σ.Δ. Βιετνάμ, τέλος, με 51 εκ. κατοίκους, έχει σαν κύριο αντικειμενικό στόχο της οικονομικής πολιτικής της την βελτίωση των δυνατοτήτων διατροφής και καλύτερης διαβίωσης του πληθυσμού της.

III. Ο ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΛΑΝΩΝ

1. Προϋποθέσεις και όρια

Η 7η Σύνοδος του Σ.Ο.Α., τον Μάη του 1956, ασχολήθηκε με τον συντονισμό των σχεδίων ανάπτυξης αλληλοσυνδεόμενων κλάδων των οικονομιών των χωρών-μελών της κοινότητας. Για τον σκοπό αυτό ιδρύθηκαν οι Μόνιμες Επιτροπές, αποστολή των οποίων είναι ο συντονισμός της συνεργασίας σε βασικούς τομείς της οικονομίας. Το Σ.Ο.Α., το 1962, προχώρησε πιο πέρα από την συνεργασία αυτή και έθεσε σαν στόχο τον συντονισμό των πλάνων των χωρών-μελών. Η απόφαση αυτή βασίστηκε στην ύπαρξη τριών προϋποθέσεων⁴ αυτού του συντονισμού, που είναι οι ακόλουθες:

α. *Η γεωγραφική ενότητα* του σοσιαλιστικού κόσμου, με έντονο τον ευρωπαϊκό χαρακτήρα της κοινότητας, παρά την παρουσία των μη ευρωπαϊκών μελών (Σ.Δ. Βιετνάμ, Λ.Δ. Μογγολίας και Δ. Κούβας), που εντάχθηκαν άλλωστε αργότερα στο Σ.Ο.Α.

β. *Η ταυτότητα του οικονομικού συστήματος*, που παραμένει ένας παράγοντας ενότητας των σοσιαλιστικών χωρών. Το σύστημα αυτό στηρίχτηκε στην σοσιαλιστική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, έστω και αν η κοινωνικοποίηση δεν νοείται το ίδιο σ' όλες τις χώρες-μέλη.

γ. *Η κοινή ιδεολογική βάση* των σοσιαλιστικών χωρών, δηλαδή ο Μαρξισμός-Λενινισμός. Παρά τις υπάρχουσες διαφορές, καμιά χώρα δεν αμφισβήτησε την προσήλωσή της στον Μαρξισμό-Λενινισμό, στον οποίο γίνεται κοινή αναφορά, ρητά υπογραμμιζόμενη, σε κάθε σύνοδο του Σ.Ο.Α.

Η οικονομική και πολιτική κοινότητα των σοσιαλιστικών χωρών αντιμετωπίζει την ύπαρξη ορίων έξ' αιτίας των οποίων ο συντονισμός των πλάνων δεν μπορεί να καταλήξει σ' ένα υπερεθνικό προγραμματισμό. Τα όρια αυτά οφείλονται στους παρακάτω λόγους:

α. *Το νομικό πλαίσιο της σύστασης του Σ.Ο.Α.* αναγνωρίζει σαν πρωταρχικά στοιχεία τις αρχές της κυριαρχίας, της μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέ-

4. Εκτενής ανάλυση των προϋποθέσεων και των μεθόδων συντονισμού των πλάνων περιέχεται στο κλασικό έργο της Marie Lavigne: «Les économies Socialistes», στο οποίο στηρίχτηκαν οι αντίστοιχοι παράγραφοι, pp 403-405.

σεις των χωρών-μελών και της ελεύθερης συναίνεσης. Το Συμβούλιο δεν μπορεί να λάβει αποφάσεις παρά μόνο σε θέματα οργάνωσης. Για θέματα σχετικά με την οικονομική συνεργασία υιοθετεί τις Συστάσεις, που καθίστανται υποχρεωτικές μόνο για τα κράτη-μέλη που τις αποδέχτηκαν.

β. Η ανισότητα ως προς το μέγεθος μεταξύ Ε.Σ.Σ.Δ. και λοιπών σοσιαλιστικών χωρών δίνει στην πρώτη μια κυρίαρχη θέση, που ενισχύεται άλλωστε από την μεγαλύτερη θητεία της χώρας αυτής στο σοσιαλισμό. Αυτή η ανισότητα ενισχύεται από τις διαφορές των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών-μελών. Μέσα στα πλαίσια του εσωτερικού προγραμματισμού, είναι δυνατόν να επιχειρηθεί μια αναδιανομή για να χρηματοδοτήσει την ανάπτυξη υστερουσών περιφερειών από πόρους αναπτυγμένων ή να λειτουργούν επιχειρήσεις με προγραμματισμένο έλλειμα (τύπου βιομηχανιών άνθρακα στην Ε.Σ.Σ.Δ.) συντηρούμενες χάρη στα θετικά αποτελέσματα της υπόλοιπης οικονομίας⁵. Σε διεθνή όμως κλίμακα δεν είναι δυνατόν να επιχειρηθούν τέτοιες «αντισταθμίσεις», ακόμη και αν δικαιολογούνται από την σκοπιά του συνολικού κοινοτικού αποτελέσματος. Η αντίδραση άλλωστε ορισμένων χωρών-μελών, που θεωρούν ότι παίζουν το ρόλο του προμηθευτή πρώτων υλών στα πλαίσια της κοινότητας (η Πολωνία στο κάρβουνο και η Ρουμανία στο πετρέλαιο), είναι αιτία αντιπαράθεσων στους κόλπους του Σ.Ο.Α. Εάν υπάρχουν ευνοϊκές συνθήκες για τον σοσιαλιστικό διεθνή προγραμματισμό, αυτός θα διαφέρει ουσιωδώς από τον εσωτερικό προγραμματισμό, τόσο στις μεθόδους όσο και στα μέσα.

2. Οι μέθοδοι συντονισμού των πλάνων

Η συνεργασία των σοσιαλιστικών χωρών, που αφορά τον συντονισμό των πλάνων, έχει τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά:

α. Αφορά μελλοντικούς κατευθυντήριους σχεδιασμούς. Κάθε σοσιαλιστική οικονομία λειτουργεί με βάση ένα ετήσιο πλάνο, για το οποίο όμως δεν τίθεται θέμα συντονισμού. Αντίθετα το ενδιαφέρον στρέφεται στην πρόβλεψη της μελλοντικής κοινής ανάπτυξης των κύριων κλάδων παραγωγής, των βασικών επενδύσεων, των διεθνών μεταφορών και της επιστημονικής έρευνας, για περιόδους από 10 ως 15 χρόνια.

β. Αφορά κυρίως ορισμένους τομείς της οικονομίας (ενέργεια, μεταλλουργία, χημεία, μηχανικές κατασκευές και μεταφορές) και ειδικά την παραγωγή. Δεν υπάρχει καμμία συγκέντρωση στην πολιτική της απασχόλησης, των επενδύσεων ή στην νομισματική πολιτική. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι μεταξύ των σοσιαλιστικών χωρών κυκλοφορούν μόνο προϊόντα. Η κίνηση εργατι-

5. Η. Σιδηρόπουλου: «Το Περιφερειακό πρόβλημα στη Σοβιετική Ένωση», Επιθεώρηση Περιφερειακής Αναπτύξεως 2, σ. 16.

κού δυναμικού από τη μια χώρα στην άλλη είναι αμελητέα όπως και η κίνηση κεφαλαίων⁶.

γ. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του συνόλου σχεδόν των συγγραφέων που ασχολήθηκαν με το ζήτημα, η συνεργασία των χωρών-μελών είναι κατά βάση διμερής και αποσκοπεί στην διευκόλυνση των εμπορικών τους ανταλλαγών μέσα από ένα σύστημα πενταετών εμπορικών συμφωνιών και ετήσιων πρωτοκόλλων⁷. Το 40% του ενδοκοινοτικού εμπορίου αφορά διμερείς ανταλλαγές μεταξύ της Ε.Σ.Σ.Δ. και των λοιπών χωρών-μελών του Σ.Ο.Α.

3. Τα μέσα του συντονισμού των πλάνων

Τα μέσα του συντονισμού των πλάνων των σοσιαλιστικών χωρών είναι τα ακόλουθα:

α. Η εξειδίκευση

Τα προβλήματα που αφορούν την εξειδίκευση μελετώνται μέσα στα πλαίσια του Σ.Ο.Α. από το Διεθνές Ινστιτούτο Τυποποίησης και από την Μόνιμη Επιτροπή Τυποποίησης.

Η εξειδίκευση, που έχει σαν σκοπό την αποφυγή της παραγωγής, από κάθε χώρα-μέλος, όλων των προϊόντων που έχει ανάγκη, βασίζεται είτε στην ανάγκη εκμετάλλευσης των πρώτων υλών που διαθέτει κάθε χώρα είτε στην βιομηχανική παράδοση και τις επιλογές κάθε χώρας. Οι κλάδοι στους οποίους παρατηρείται υψηλός βαθμός εξειδίκευσης είναι οι μηχανικές κατασκευές, η χημική βιομηχανία, η μεταλλουργία και η ηλεκτρονική.

β. Η παραγωγική συνεργασία μέσω της πραγματοποίησης κοινών επενδύσεων

Αυτός ο τύπος συνεργασίας αφορά την πραγματοποίηση από δύο ή περισσότερα κράτη του Σ.Ο.Α., μιας επενδυτικής προσπάθειας που ενδιαφέρει τα κράτη αυτά και χρηματοδοτείται από κοινές πηγές. Η συνεργασία αυτή έχει σαν στόχους:

- την καλύτερη χρησιμοποίηση των υλικών πόρων και του εργατικού δυναμικού των χωρών-μελών,
- την κατανομή μεταξύ περισσότερων χωρών του βάρους μεγάλων επενδύσεων που δύσκολα πραγματοποιούνται από μια μόνο χώρα,
- την εξίσωση των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών-μελών με επενδυτικές προσπάθειες επιχειρούμενες στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες.

Αν και θεωρητικά η συνεργασία αυτής της μορφής θα μπορούσε να ενδιαφέρει όλους τους κλάδους της οικονομίας, λαμβάνει χώρα κυρίως στον τομέα της ενέργειας και της παραγωγής πρώτων υλών, κλάδους με υψηλό συντελε-

6. J.M.P. Brabant: «Essays on planning trade and intergration in Eastern Europe», pp 120-122, 175-199.

7. Jan Marczewski: Crisis in socialist planning, pp. 170-175, J. Wilczynski: «Socialist economic development and reforms», pp. 273-282.

στή κεφαλαίου όπου οι κανονικές διάρκειες παραγωγής είναι πολύ μακρές.
γ. *Η παροχή πιστώσεων*

Αυτή η μορφή συνεργασίας μπορεί να συνυπάρξει με την προηγούμενη όταν η πίστωση βοηθά μια κοινή επενδυτική προσπάθεια.

Πρωτεύοντα ρόλο σ' αυτή τη μορφή συνεργασίας έχουν η Δ.Τ.Ο.Σ. και η Δ.Τ.Ε. Η πρώτη ασχολείται με την πολυμερή τιμολόγηση μεταξύ των χωρών-μελών και η δεύτερη με τις επενδυτικές πιστώσεις. Για την τιμολόγηση χρησιμοποιείται σαν συλλογικό νόμισμα το μετατρέψιμο ρούβλι.

Η εκτελεστική επιτροπή του Σ.Ο.Α. ενέκρινε, το 1974, τις θέσεις για χρηματοδότηση και χρησιμοποίηση των λογαριασμών των διεθνών οικονομικών οργανισμών της κοινότητας, τους τρόπους σχηματισμού και αξιοποίησης του κεφαλαίου και τις μορφές χρηματοδότησης.

Ειδικότερα η κατά κλάδο κατανομή των επενδυτικών πιστώσεων είναι η ακόλουθη:

Κλάδος	Πιστώσεις
Καύσιμα - Ενέργεια	75,2%
Μεταλλουργία	10,1%
Μηχανουργία	9,1%
Χημική Βιομηχανία	2,6%
Ελαφρά-Επισκευαστική βιομηχανία	2%

Η παραπάνω κατανομή των πιστώσεων έρχεται σαν επιβεβαίωση της άποψης ότι ο συντονισμός των πλάνων αφορά μόνον ορισμένους τομείς κλειδιά της οικονομίας των χωρών-μελών. Επίσης τα ενιαία συστήματα των πολυμερών λογαριασμών, των οποίων η εφαρμογή αποφασίστηκε από την Εκτελεστική Επιτροπή, έρχονται να καλύψουν το κενό που υπήρχε στην συνεργασία για την παροχή πιστώσεων, όπου κυριαρχούν οι διμερείς και σπάνια οι τριμερείς σχέσεις.

δ. *Η επιστημονική και τεχνική συνεργασία*

Η Επιτροπή Τεχνικής και Επιστημονικής Συνεργασίας έχει αναλάβει τον συντονισμό και την οργάνωση των ενεργειών, που αποσκοπούν στην προώθηση της συνεργασίας αυτής. Αποστολή της είναι η διοργάνωση συνεδρίων, οι ανταλλαγές ειδικών, η παροχή πληροφοριών, η διευκόλυνση της επικοινωνίας των ενδιαφερομένων μελών, με σκοπό την ανταλλαγή εμπειριών και την κοινοποίηση τεχνικών μελετών και επενδυτικών σχεδίων, ο συντονισμός της συνεργασίας των ερευνητικών ινστιτούτων κ.λ.

Στην πράξη όμως η συνεργασία και στην περίπτωση αυτή είναι διμερής και στις περισσότερες περιπτώσεις είναι συνεργασία των χωρών-μελών με την Ε.Σ.Σ.Δ. Προς διευκόλυνση της συνεργασίας αυτής δημιουργούνται μικτές επιτροπές και συνέρχονται δύο φορές τον χρόνο, εναλλάξ στις δύο πρωτεύουσες των συνεργαζομένων χωρών-μελών και επεξεργάζονται συστάσεις για τις

δύο ενδιαφερόμενες χώρες. Το ειδικό βάρος της Ε.Σ.Σ.Δ. στην συνεργασία αυτή προκύπτει άλλωστε και από την εξέταση των στοιχείων που αφορούν την πρώτη εικοσαετία από την έναρξη της συνεργασίας αυτής (1948-1968), κατά την οποία, η Ε.Σ.Σ.Δ. παρέδωσε στους εταίρους της 75.000 φακέλλους τεχνικών θεμάτων και παρέλαβε 22.000· την ίδια περίοδο έστειλε στις υπόλοιπες χώρες μέλη 23.000 ειδικούς και δέχτηκε 44.000.

Στην πορεία της συνεργασίας των χωρών-μελών του Σ.Ο.Α. στον τομέα αυτό, ανέκυψε ένα βασικό πρόβλημα εξ αιτίας της αντίθεσης των αρχών της σοσιαλιστικής αλληλεγγύης με την οικονομική πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, οι χώρες-μέλη ώφειλαν, σύμφωνα με την «Αρχή της Σόφιας», να κοινοποιούν στους εταίρους τους αποτελέσματα ερευνών, μελέτες, ευρεσιτεχνίες, νέα τεχνολογία κ.λ. εντελώς δωρεάν με δικαίωμα πλήρους εκμετάλλευσης. Η άνοδος, όμως, της παραγωγικής ικανότητας στην βιομηχανία, και η ανάπτυξη του ανταγωνισμού των χωρών-μελών σε τρίτες αγορές, οδήγησε στην εγκατάλειψη της αρχής αυτής στα τέλη της δεκαετίας του '60. Αργότερα, το 1971, στο Πρόγραμμα του Βουκουρεστίου, αναγνωρίστηκε επίσημα η δυνατότητα επί πληρωμή ανταλλαγών στον τομέα αυτό. Το 1972, η Εκτελεστική Επιτροπή εξέδωσε ένα κείμενο στο οποίο περιλαμβάνονται οι οικονομικές, νομικές και θεσμικές αρχές της επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας.

Σήμερα στην συνεργασία αυτή συμμετέχουν, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, πάνω από 2.000 επιστημονικές και ερευνητικές οργανώσεις από τις οποίες οι 200 είναι πανεπιστημιακά ιδρύματα. Στα πλαίσια της τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας, ορισμένες χώρες-μέλη εξειδικεύονται σε συγκεκριμένους κλάδους επιστημονικής έρευνας: Η Σ.Δ. Τσεχοσλοβακίας στην κατασκευή μηχανών και στην ελαφρά βιομηχανία, η Λ.Δ. Γερμανίας στην χημεία και στις μηχανικές κατασκευές, η Λ.Δ. Πολωνίας στην μεταλλουργία και στην ενεργειακή τεχνολογία, η Λ.Δ. Ουγγαρίας στην τεχνολογία του ηλεκτρισμού, η Σ.Δ. Ρουμανίας στην τεχνολογία του πετρελαίου και η Λ.Δ. Βουλγαρίας στην βιομηχανία τροφίμων.

4. Η εφαρμογή του συντονισμού των πλάνων

α. Ο συντονισμός των πλάνων ως το 1976

Πριν από το 1955 ο συντονισμός αφορούσε μόνο τα ετήσια πλάνα του εξωτερικού εμπορίου. Τα πρώτα μέτρα για την εναρμόνιση των πλάνων ανάπτυξης υιοθετήθηκαν μεταξύ 1954 και 1956. Το 1956 εκδόθηκαν οι συστάσεις για τον συντονισμό των 5ετών πλάνων 1956-1960. Η ίδια γραμμή ακολουθήθηκε για τα πλάνα της πενταετίας 1961-1965. Το σφάλμα που έγινε μ' αυτή την τακτική είναι ότι οι επεμβάσεις συντονισμού έγιναν μετά την χάραξη των πενταετών πλάνων. Αυτό το σφάλμα αποφεύχθηκε στα πλάνα 1966-1970 γιατί ο συντονισμός έγινε κατά την διάρκεια της κατάρτησής τους, γεγονός που

επέτρεψε να ληφθούν υπ' όψη οι Συστάσεις της Συνόδου στην εφαρμογή των πλάνων ανάπτυξης. Κατά τον ίδιο τρόπο έγινε και ο συντονισμός των πλάνων 1971-1975.

Γενικά στην περίοδο αυτή:

- Ο συντονισμός είναι βασικά διμερής.
- Μόνο τα πενταετή συντονίζονται (τα μακρόχρονα προγράμματα ξεφεύγουν απ' την διαδικασία).
- Ο συντονισμός προσκρούει σε πολλαπλά μεθοδολογικά προβλήματα. Δεν υπάρχει παράμετρος διεθνούς σύγκρισης του κόστους παραγωγής και στην ανάλυση χρησιμοποιούνται φυσικά μεγέθη.

β. Ο συντονισμός των πλάνων μετά το 1976

Ο συντονισμός των πλάνων 1976-1980 σημαδεύεται από το ξεκίνημα της σύνδεσης των βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων πλάνων. Τείνει να συμπεριλάβει όλες τις πλευρές της οικονομικής πολιτικής και προχωρεί σε μια συστηματική εξέταση των δυνατοτήτων για κοινή δράση. Οι αντικειμενικοί σκοποί, που αφορούν την δράση αυτή, αποκτούν μια προτεραιότητα έναντι των καθαρά εθνικών σκοπών. Μέσα στο πλάνο της πενταετίας 1976-1980 κάθε χώρας, υπάρχει ένα ειδικό άρθρο που αναφέρεται στην συμβολή της χώρας αυτής στα πολυμερή μέτρα ολοκλήρωσης και καθορίζει τα οικονομικά και υλικά μέσα που πρέπει να αφιερώσει στο σκοπό αυτό.

γ. Το Συντονισμένο Σχέδιο Πολυμερών Μέτρων Ολοκλήρωσης

Το Σχέδιο αυτό υιοθετήθηκε στην 29η Σύνοδο του Συμβουλίου τον Ιούνιο του 1975⁸ και ανακεφαλαιώνει τις κύριες διαδικασίες της συνεργασίας για την περίοδο 1976-1980. Αναφερόταν σ' ένα περιορισμένο αριθμό σχεδίων συνεργασίας μεγάλης σημασίας για την κοινότητα. Περιλάμβανε τρία μεγάλα κεφάλαια:

- κοινή διενέργεια βιομηχανικών επενδύσεων,
- μέτρα εξειδίκευσης,
- επιστημονική και τεχνική συνεργασία.

Οι κοινές επενδύσεις αφορούν μια δεκάδα κοινών έργων αξίας 9 δισ. ρούβλια. Οκτώ κοινές επενδύσεις γίνονται στην Ε.Σ.Σ.Δ., από τις οποίες οι επτά αφορούν την ενέργεια και τις πρώτες ύλες.

Τα μέτρα της ειδίκευσης και της συνεργασίας στην βιομηχανία αφορούν την ενέργεια, τους υπολογιστές, τα μέσα μεταφοράς, την παραγωγή ρουλεμάν, και την παραγωγή κυτταρίνης.

Η επιστημονική και τεχνική συνεργασία αναφέρεται σε 16 προβλήματα

8. Α. Ντουμπουνόσοφ: «Νέο σοβαρό στάδιο συνεργασίας», άρθρο στην έκδοση «Στο δρόμο της Σοσιαλιστικής Ολοκλήρωσης», pp. 16-20.

συνδεδεμένα με την παραγωγή και την χρησιμοποίηση της ενέργειας: νέες μορφές ενέργειας, γεωλογικές έρευνες κ.λ.

δ. Μακροχρόνια Προγράμματα Συνεργασίας.

Η 30η Σύνοδος του Σ.Ο.Α., τον Ιούλιο του 1976, αποφάσισε την επεξεργασία προγραμμάτων ανάπτυξης της συνεργασίας, για την περίοδο ως το 1990, σε πέντε μεγάλους τομείς της οικονομίας⁹: α) Ενέργεια-Πρώτες Ύλες, β) Γεωργία-Βιομηχανία Ειδών Διατροφής, γ) Μηχανικές Κατασκευές, δ) Διαρκή Καταναλωτικά Αγαθά και ε) Μεταφορές. Στην 32η Σύνοδο, το 1978, τέθηκαν σε εφαρμογή τα τρία πρώτα προγράμματα και ένα χρόνο αργότερα και τα υπόλοιπα.

Τα προγράμματα αυτά καθορίζουν από το ένα μέρος την στρατηγική της συνεργασίας και από το άλλο μέρος τα συγκεκριμένα μέτρα για την επίτευξη της συνεργασίας αυτής. Ο αντικειμενικός σκοπός κάθε προγράμματος είναι η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των περιφερειακών αναγκών και της περιφερειακής παραγωγής. Επιδιώκεται μια μακροχρόνια αντίληψη και εφαρμογή του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας στον χώρο της κοινότητας.

Τα μακροχρόνια προγράμματα συνεργασίας αποτελούν την βάση του συντονισμού των πλάνων. Το γεγονός ότι η υιοθέτησή τους έγινε πριν από τα πενταετή πλάνα 1981-1985, επιτρέπει στα τελευταία να τα λάβουν υπ' όψη και να καταρτισθούν βάσει των κατευθυντήριων γραμμών τους.

Η εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών περνά μέσα από μια διαδικασία σύναψης συμφωνιών μεταξύ των χωρών-μελών. Συγκεκριμένα απαιτούνται 120 συμφωνίες, από τις οποίες 50 περίπου υπογράφηκαν μέχρι το 1980.

IV. Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

1. Η Σοσιαλιστική Ολοκλήρωση

Μέχρι πρόσφατα ο όρος ολοκλήρωση είχε μια αρνητική σημασία στον σοσιαλιστικό κόσμο. Εχρησιμοποιείτο για να χαρακτηρίσει τις σχέσεις της Δ. Ευρώπης ή και την πολιτική εκμετάλλευσης μικρών χωρών δια μέσου του εμπορίου και της συνεργασίας. Μετά την 16η Σύνοδο του Σ.Ο.Α.¹⁰, δημοσιεύθηκε στην «Πράβντα», στις 26/8/62, άρθρο με τίτλο «Θέσεις πάνω στην ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση της Δυτικής Ευρώπης», με σκοπό να επισημάνει την διαφορά με τον «νέο τύπο διεθνών σχέσεων» των σοσιαλιστικών χωρών, θεμε-

9. Ν. Φραντέγιεφ: «Σ.Ο.Α. Τριάντα Χρόνια Συνεργασίας», pp. 10-11.

10. Τα στοιχεία της ενότητας αυτής αντλήθηκαν από τα έργα:

M. Lavigne: op. cit, pp. 415-416.

J.M.P. v, Brabant: op cit, pp. 104-116.

λιωμένο πάνω στον συντονισμό των πλάνων, χωρίς την επιβολή ενός διεθνούς επί του εθνικού προγραμματισμού και χωρίς τις τάσεις υπερεθνικότητας που υπάρχουν στον κοινοτικό προσανατολισμό της οικονομικής πολιτικής της Ε.Ο.Κ. Μερικές βδομάδες αργότερα απ' αυτή τη δημοσίευση, τον Σεπτέμβρη του '62, ο Ν. Κρούτσεφ επρότεινε την ενίσχυση των εξουσιών του Σ.Ο.Α., που είχαν άλλωστε ήδη ενισχυθεί από την αντικατάσταση της Συνόδου των αντιπροσώπων των κρατών-μελών από την Εκτελεστική Επιτροπή. Η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε στις προτάσεις αυτές δεν αναφερόνταν ούτε στην υπερεθνικότητα ούτε στην ολοκλήρωση. Οι έννοιες αυτές ήταν εν τούτοις υπονοούμενες και η Ρουμανία αντιτάχτηκε το 1963, σε κάθε αυταρχική οργάνωση της εξειδίκευσης στα πλαίσια του Σ.Ο.Α., που θα διατηρούσε τις λιγώτερο αναπτυγμένες χώρες της κοινότητας σε μια κατάσταση προμηθευτών αγροτικών προϊόντων. Και μετά το 1964 εκδήλωσε πολλές φορές την αντίθεσή της που συγκεκριμενοποιήθηκε σε διάφορες πρωτοβουλίες από ρουμανικής πλευράς. Όταν το 1963 η Ε.Σ.Σ.Δ. αρνήθηκε να συμμετάσχει στην χρηματοδότηση της κατασκευής μεγάλης χαλυβουργικής μονάδας στο Γαλάτσι, με αιτιολογικό την έλλειψη ορθολογικότητας στην δημιουργία μιας ισχυρής ρουμανικής χαλυβουργίας, ενώ άλλες χώρες είχαν περισσότερες δυνατότητες να ειδικευθούν σ' αυτόν τον τομέα και να καλύψουν τις ανάγκες των άλλων μελών σε χάλυβα, η Ρουμανία απευθύνθηκε στις δυτικές χώρες για να αποκτήσει τον απαραίτητο εξοπλισμό. Επίσης, αν και εξαγωγέας προϊόντων πετρελαίου, δεν συμμετέσχε στην κατασκευή του πετρελαιοαγωγού «Φιλία» που περνά δίπλα από τα σύνορά της.

Ο Πολωνός οικονομολόγος Ζ Kamecki ασχολήθηκε πρώτος με την έννοια της ολοκλήρωσης. Σε άρθρο που δημοσίευσε, διακρίνει τέσσαρες βασικούς τύπους ολοκλήρωσης:

- Την οικονομική ολοκλήρωση των σοσιαλιστικών χωρών.
- Την ολοκλήρωση των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών.
- Την ολοκλήρωση αναπτυσσόμενων μη σοσιαλιστικών χωρών.
- Την ολοκλήρωση μιας ομάδας υποανάπτυκτων χωρών με μια ανεπτυγμένη χώρα.

Στη συνέχεια οι οικονομολόγοι ασχολήθηκαν με την έννοια και την μορφή της ολοκλήρωσης και πολλά άρθρα δημοσιεύτηκαν σε περιοδικές εκδόσεις, κυρίως στην Λαοκρατική Γερμανική Δημοκρατία και στην Λ.Δ. Ουγγαρίας. Στην Ε.Σ.Σ.Δ., το 1968, στην επιθεώρηση «Προβλήματα Οικονομίας» δημοσιεύθηκε άρθρο του G. Sorokin με τίτλο «Τα προβλήματα της οικονομικής ολοκλήρωσης των σοσιαλιστικών χωρών». Τον Γενάρη του 1969, η Πολωνική Εταιρεία Οικονομικών Επιστημών διοργάνωσε στη Βαρσοβία συνέδριο πάνω σ' αυτό το θέμα.

2. Τα μοντέλα της οικονομικής σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης

Η έλλειψη μιας πρακτικής αντίληψης της σοσιαλιστικής οικονομικής ολοκλήρωσης στο δόγμα των χωρών μελών του Σ.Ο.Α. εξηγεί την εμφάνιση διαφόρων τάσεων και κατά συνέπεια διαφόρων μοντέλων ολοκλήρωσης μετά το 1960. Τα μοντέλα αυτά παρουσιάζονται παρακάτω.

α. Το υπερεθνικό μοντέλο (Η ολοκλήρωση της παραγωγής)

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, που παρουσιάσθηκε στην αρχή της δεκαετίας του '60, η οικονομική ολοκλήρωση περνά από την επέκταση σε διεθνές επίπεδο του εθνικού συστήματος κατανομής των πόρων. Η θέσπιση ενός υπερεθνικού προγραμματισμού φαινόταν η πιο λογική μορφή ολοκλήρωσης. Το σχέδιο αυτό προτάθηκε το 1962 από τον Ν. Κρούτσεφ¹¹ και απέβλεπε στον μετασχηματισμό σε κοινοτικό επίπεδο του κεντρικού προγραμματισμού κάθε χώρας. Απέβλεπε στην δημιουργία ενός κοινού οργάνου προγραμματισμού των κύριων κλάδων της παραγωγής για το σύνολο της κοινότητας. Οι εθνικές πολιτικές επενδύσεων ώφειλαν να συντονιστούν και οι κοινές επενδύσεις να αναπτυχθούν, σε τρόπο ώστε να οδηγήσουν σε μια ορθολογική κατανομή του παραγωγικού δυναμικού σε κοινοτικό επίπεδο. Το φιλόδοξο αυτό σχέδιο στηριζόταν στις μέχρι τότε προόδους του Σ.Ο.Α. και ήθελε να θέσει τέρμα στον οικονομικό εθνικισμό. Όπως έγραφε ο G. Sorokin¹², «μέσα στην προσπάθεια της εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, στην πρόοδο της συγκέντρωσης της παραγωγής, της πραγμάτωσης του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και της επέκτασης των οικονομικών δεσμών μεταξύ των σοσιαλιστικών χωρών, φαίνεται όλο και περισσότερο αναγκαίο να συγκεντρώσουμε αμοιβαία την ανάπτυξη της δομής των εθνικών οικονομιών, να μορφοποιήσουμε λίγο-λίγο μια ενιαία δομή της παγκόσμιας σοσιαλιστικής οικονομίας».

Στη μορφή της αυτή η ολοκλήρωση, σε αντίθεση με τον συντονισμό των πλάνων που στηρίζεται στον σεβασμό της κυριαρχίας κάθε χώρας, προϋποθέτει μια περιορισμένη κυριαρχία. Δεδομένης της ανισότητας στα επίπεδα ανάπτυξης των σοσιαλιστικών χωρών, η περιορισμένη κυριαρχία θεωρήθηκε ότι μπορεί να οδηγήσει σε χειροτέρευση των αρχικών ανισοτήτων. Βέβαια ένας από τους αντικειμενικούς στόχους του Σ.Ο.Α. είναι η εξίσωση των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών-μελών. Η προσπάθεια όμως αυτή περνάει τις περισσότερες φορές όχι μέσα από μια πραγματική πολυμερή αλληλοβοήθεια, αλλά από μια πολιτική μονομερούς βοήθειας κύρια εκ μέρους της Ε.Σ.Σ.Δ., γεγονός που αυξάνει τους κινδύνους διατήρησης της ανισότητας στην ανάπτυξη και στις δομές. Οι παραπάνω λόγοι οδήγησαν στην αποτυχία του μοντέλου αυτού.

11. J.M.P. v, Brabant: op cit, p 116.

12. M. Lavigne: op cit, p. 417.

β. Η σοσιαλιστική κοινή αγορά (Η ολοκλήρωση των αγορών)

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, το Σ.Ο.Α. θα μεταβαλλόταν σε πραγματική Κοινή Αγορά των σοσιαλιστικών χωρών. Αν και πάνω από το μισό του συνολικού όγκου του εξωτερικού εμπορίου των χωρών-μελών αντιπροσωπεύει αμοιβαίες ανταλλαγές, η η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων είναι περιορισμένη από τους μηχανισμούς του εσωτερικού προγραμματισμού και τα σύνορα είναι σχεδόν εντελώς κλειστά στις κινήσεις εργατικού δυναμικού και κεφαλαίων. Η αναζήτηση μιας μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας, το ενδιαφέρον για την χρησιμοποίηση οικονομικών και χρηματοδοτικών εργαλείων στον προγραμματισμό, άφησαν να διαφανεί η δυνατότητα ενός τέτοιου μετασχηματισμού.

Το σχέδιο αυτό, που υποστηρίχτηκε από τους Ούγγρους οικονομολόγους¹³, ήταν προφανώς αναπόσπαστο με μια μετατροπή των εσωτερικών οικονομικών συστημάτων σύμφωνα με ένα αποκεντρωμένο μοντέλο, ανάλογο μ' αυτό που υιοθετήθηκε στην Ουγγαρία από το 1968. Συνεπαγόταν μια φιλελευθεροποίηση του εξωτερικού εμπορίου και την επέκταση των μηχανισμών της αγοράς στις κοινοτικές σχέσεις. Προτάθηκε δηλαδή ένα πρόγραμμα συναφές με μέτρα που θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν προοδευτικά: αύξουσα αυτονομία των επιχειρήσεων και επέκταση των δικαιωμάτων τους για συναλλαγές με το εξωτερικό, περισσότερη ελαστικότητα στον προγραμματισμό των εξωτερικών εμπορικών ανταλλαγών, σημαντικότερο ρόλο των τιμών στην ισορροπία των ενδοκοινοτικών ανταλλαγών και ευθυγράμμιση των εσωτερικών δομών των τιμών μ' αυτές των εξωτερικών τιμών. Με τα μέτρα αυτά θα γινόταν δυνατή και η εισαγωγή της μετατρεψιμότητας των νομισμάτων.

Κατ' αυτόν τον τρόπο θα οικοδομείτο μια κοινοτική αγορά προστατευόμενη με κοινούς τελωνειακούς δασμούς, στο εσωτερικό της οποίας θα υπήρχε ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, εργατικού δυναμικού και κεφαλαίων. Οι απόψεις αυτές υποστηρίχτηκαν και από τους Πολωνούς, έστω και με μερικές παραλλαγές¹⁴. Οι Πολωνοί πρότειναν τη σύσταση ενός διεθνούς οργάνου που θα είχε την εποπτεία και την ευθύνη της επεξεργασίας της πολιτικής αυτής.

Το μέγεθος όμως των μεταβολών, που συνεπαγόταν η δημιουργία μιας σοσιαλιστικής κοινής αγοράς, τόσο μέσα στις εθνικές οικονομίες όσο και στις ενδοκοινοτικές σχέσεις, οδήγησε στην εγκατάλειψη της ιδέας αυτής.

3. Η πρακτική της οικονομικής ολοκλήρωσης

Παρά την απόρριψη των μοντέλων ολοκλήρωσης, που εξετάστηκαν παραπάνω, η οικονομική συνεργασία των χωρών-μελών του Σ.Ο.Α. προόδευσε. Η προσπάθεια για την οικονομική ολοκλήρωση βασίστηκε σε μεθόδους συντονι-
ύπαρξη εθνικής και κοινοτικής συνείδησης.

13. J.M.P. v, Brabant: op cit, p. 115.

14. Höhman e.a: «The New Economic System of Eastern Europe», pp. 79-104.

σμού και διοικητικής συγκέντρωσης. Οι μορφές και οι διαδικασίες των μεθόδων αυτών επαναβεβαιώθηκαν από το Πρόγραμμα του Βουκουρεστίου το 1971¹⁵.

Στο πρόγραμμα αυτό, που υιοθετήθηκε στην 25η Σύνοδο του Σ.Ο.Α., η ανάπτυξη της ολοκλήρωσης γίνεται ένας από τους αντικειμενικούς σκοπούς των χωρών-μελών, αν και η έννοια της ολοκλήρωσης δεν καθορίζεται ρητά. Οι μετέπειτα εξελίξεις απέδειξαν ότι ο όρος δεν ήταν δυνατόν να σημαίνει υπερεθνικές διαδικασίες στη λήψη των αποφάσεων, αλλά αναφερόταν στην ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών.

Το Πρόγραμμα επέμεινε στις δοκιμασμένες μεθόδους οικονομικής συνεργασίας: Συντονισμός των πλάνων και παραπέρα επέκταση της κοινής δράσης στον προγραμματισμό, στην παραγωγή, στις επενδύσεις. Έδωσε στην οικονομική συνεργασία προσανατολισμούς και ακριβείς προτεραιότητες: ενέργεια, πρώτες ύλες, βασικές βιομηχανίες, μηχανολογικό εξοπλισμό. Επέμεινε ιδιαίτερα στην εξίσωση των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών-μελών. Έθεσε τις βάσεις για την επέκταση του συντονισμού και των κοινών επενδύσεων. Στον συντονισμό των πλάνων, πεντάχρονων ή μακρόχρονων, το πρόγραμμα του '71 προσθέτει τις ανταλλαγές εμπειριών στον προγραμματισμό και την αμοιβαία ενημέρωση των μελών πάνω σε θέματα οικονομικής πολιτικής. Προωθεί δύο μορφές κοινής δράσης: τον κοινό προγραμματισμό ενός κλάδου παραγωγής ή ενός προϊόντος και την ίδρυση κοινών οικονομικών οργανισμών.

Στα χρόνια που ακολούθησαν η προσπάθεια για την προώθηση της οικονομικής ολοκλήρωσης εντάθηκε. Η υιοθέτηση του Συντονισμένου Σχεδίου Πολυμερών Μέτρων Ολοκλήρωσης, καθώς επίσης και των πρώτων Μακρόχρονων Προγραμμάτων συνεργασίας, επιβεβαιώνουν την θέληση των χωρών-μελών να συμβάλουν στην προώθηση της πολυμερούς συνεργασίας και στην βαθμιαία προσέγγιση των επιπέδων ανάπτυξής τους. Μέσα από την επίλυση των δύο αυτών προβλημάτων, καθώς επίσης και μέσα από λεπτές ισορροπίες, που συνθέτουν η ανυποχώρητη προάσπιση της εθνικής κυριαρχίας και των εθνικών συμφερόντων και η ανάγκη για προσήλωση στην μαρξιστική-λενινιστική αρχή της διεθνοποίησης της οικονομικής ζωής, περνάει ο δρόμος που οδηγεί στην οικονομική ολοκλήρωση των χωρών-μελών του Σ.Ο.Α.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η πορεία προς την ολοκλήρωση των σοσιαλιστικών χωρών-μελών του Συμβουλίου Οικονομικής Αλληλοβοήθειας περνάει μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν την παραπέρα προώθηση της πολυμερούς συνεργασίας, την σύγκλιση των εθνικών επιπέδων ανάπτυξης και την δημιουργική συν-

15. Z Kamecki: op cit, pp. 357-358.

Η Κοινότητα συνειδητοποίησε έγκαιρα την ανάγκη επίσπευσης των παραπάνω διαδικασιών. Έτσι με το Πρόγραμμα του Βουκουρεστίου έθεσε τις βάσεις και έδωσε τις κατευθυντήριες γραμμές για την πορεία προς την ολοκλήρωση, ενώ με τα μεταγενέστερα προγράμματα που υιοθέτησε - Μακροχρόνια Προγράμματα - ξεκίνησε μια νέα διαδικασία στην κατεύθυνση αυτή. Τα προγράμματα αυτά έρχονται να καλύψουν σημαντικά κενά και παραλείψεις στην μέχρι τώρα συνεργασία μεταξύ των χωρών-μελών του Σ.Ο.Α. Η ευόδωση της προσπάθειας αυτής θα είναι ένα σημαντικό βήμα στην προώθηση μιας πραγματικά πολυμερούς συνεργασίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- J.M.P. van Brabant: «Essays on planning trade, and integration in Eastern Europe», Rotterdam University Press, 1974.
- E.S. Kirschen, ed: «Economic policies compared, West and East», Volume 2, North Holland, American Elsevier, 1975.
- Marie Lavigne: «Les économies socialistes, soviétique et européennes», Armand Colin, Paris, 1970.
- Françoise Lemoine: «Le Comecon», P.U.F., Paris, 1982.
- Jan Marczewski: «Crisis in socialist planning, Eastern Europe and the U.S.S.R.», Praeger Publis, N.Y., 1974.
- F. L. Pryor: «The communist foreign trade system» G. Allen & Unwin Ltd, 1963.
- J. Wilczynski: «Socialist economic development and reforms» Macmillan, London, 1972.
- N. Φαντέγιεφ κ.α.: Άρθρα στις εκδόσεις «Στο δρόμο της σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης» και «Σ.Ο.Α., τριάντα χρόνια συνεργασίας», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1976, 1979.
- Τάσου Ε. Φακιολά: «Ανάλυση οικονομικής πολιτικής Ε.Σ.Σ.Δ., Ανατολικών χωρών», Αθήνα, 1982.
- Le courrier des pays de l'Est: «Les strategies économiques des pays de l'Est», La documentation française, Paris, Juillet-Août 1982.
- Eurostat: «Βασικές στατιστικές της κοινότητας», Αθήνα, 1980.
- Ηλία Σιδηρόπουλου: «Το Περιφερειακό Πρόβλημα στη Σοβιετική Ένωση». Επιθεώρηση Περιφερειακής Αναπτύξεως 2, 1977.
- Robert Campbell: «Soviet Type Economies, Performance and Evolution», McMillan 1974.
- H. Höhmann, M. Kaser, K. Thalheim: «The New Economic Systems of Eastern Europe», C. Hurst Co., 1975

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Παραγωγή ορισμένων κύριων προϊόντων των χωρών του Σ.Ο.Α. και Ε.Ο.Κ. (1979)

	Λ.Δ.Βουλ γαρίας	Λ. Ουγ γαρίας	Λ.Δ. Πο λωνίας	Λ.Δ. Γερ μανίας	Σ.Δ. Ρου μανίας	Σ.Δ. Τσεχο σλοβακίας	Ε.Σ.Σ.Δ.	Σ.Ο.Α. των 10	Ε.Ο.Κ. των 9
Πληθυσμός (σε εκατομμύρια)	8,95	10,70	35,23	16,74	22,05	15,25	264,11	435,50	260,33
— Πρώτες ύλες									
κάρβουνο (εκατομμύρια τόνοι)	0,3	3,0	201,0	—	7,5	28,5	496,5	737,2	230,9
λιγνίτης »	27,9	22,7	38,1	256,1	25,3	96,2	165	635	134,3
πετρέλαιο »	0,3	2,0	0,4	—	12,3	0,1	590,9	606	87,1
φυσικό αέριο (γ.θ. μονάδες)	—	58,9	60,7	—	358,3	6,4	3.390,3	3.874,6	1.445,3
— Βιομηχανική παραγωγή									
ηλεκτρισμός (δισ. kwh)	32,5	24,5	117,5	96,8	64,9	67,9	1240	1654,8	1245,4
χάλυψ ακαθάριστος (εκ. τόνοι)	2,5	3,9	19,2	7,0	12,9	14,8	149	209,6	140,3
αλουμίνιο (χιλ. τόνοι)	—	72	97	60	217	37,2	2.410	2.890	2.078,4
χαλκός »	62,4	14,4	336	50	40	25	1.500	2.020	1.078,3
τσιμέντο (εκατ. τόνοι)	5,4	4,7	19,2	12,3	15,6	10,3	101	171,3	135,7
I.X. (χιλιάδες)	15	—	349	172	67	182	1.314	2.099	10.585
Λοιπά οχήματα »	2	16	64	37	34	88	780	1.021	1.388
— Αγροτική παραγωγή									
Σιτάρι (εκ. τόνοι)	3,5	5,4	5,7	2,9	6,5	5,2	103,3	132,8	41,7
κρέας »	0,7	1,5	3,1	1,8	1,5	1,5	15,4	24,8	21,7

ΠΗΓΗ: Le Comecon, P.U.F.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Συμμετοχή στο παγκόσμιο εμπόριο (1979)

	Δισεκατομμύρια δολάρια	%
Παγκόσμιες εξαγωγές	1.631,2	100
Ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες (Η.Π.Α.)	1.079,0 (181,8)	66,2 (11,1)
(Ε.Ο.Κ. (9))	(574,0)	(35,2)
Αναπτυσσόμενες χώρες	403,5	24,7
Σοσιαλιστικές χώρες (Ε.Σ.Σ.Δ.)	148,7 (64,8)	9,1 (4,0)
(Ανατολική Ευρώπη)	(68,6)	(4,2)

Πηγή: Le Comecon, P.U.F.